

Γενιά του 1880 (Νέα Αθηναϊκή Σχολή)

Γεώργιος Ροΐλος, «Οι ποιητές» (π. 1919). Λάδι σε μουσαμά, 130x170εκ. Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός».

Μεγάλοι ποιητές της γενιάς του 1880. Στα δεξιά της σύνθεσης απεικονίζεται ο Α. Προβελέγγιος να διαβάζει κάποιο ποίημά του, ενώ από τα αριστερά προς τα δεξιά διακρίνονται οι Γ. Στρατήγης, Γ. Δροσίνης, Ι. Πολέμης, Κ. Παλαμάς και Γ. Σουρής.

Τα ίδια εκείνα χρόνια κατά τα οποία πιέζουν τη συνείδηση των συγγραφέων νέα επάλληλα κινήματα όπως ο **ορεαλισμός**, ο **νατουραλισμός**, ο **παρνασσισμός**, ο **συμβολισμός**, οι Έλληνες περισσότερο παρά ποτέ βιώνουν το δίλημμα της στροφής προς τη Δύση ή της απομόνωσής τους μέσα στις υγιείς πάτριες παραδόσεις. Στη δημόσια ζωή οι δυο αντίστοιχες παρατάξεις αντιπροσωπεύονται η μεν από τον Χαρίλαο Τρικούπη, που με τις μεταρρυθμίσεις του έχει την υποστήριξη των περισσότερων διανοουμένων, η δε από τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη, που με την ωθημένη στα άκρα εθνικιστική πολιτική οδήγησε τελικά την Ελλάδα στην ήττα του 1897. Κατά το τελευταίο διάστημα αυτής της περιόδου οι συνειδήσεις των λογίων αναστατώνονται από τη διάδοση του νιτσεϊσμού και του σοσιαλισμού.

Τα χρονικά της εποχής καταγράφουν ως αξιομνημόνευτο γεγονός την ταυτόχρονη δημοσίευση, το 1880, δύο μικρών βιβλίων μιας τυποποιημένης σειράς ποίησης, το ένα, *Στίχοι*, του Νικολάου Καμπά (1857-1932), και το άλλο, *Ιστοί αράχνης*, του **Γεωργίου Δροσίνη** (1859-1951). Ο Δροσίνης, όταν πια ηλικιωμένος θυμάται στα απομνημονεύματά του το ξεκίνημα εκείνο, το θεωρεί ως «αντίδραση του εύθυμου τραγουδιού της ζωής προς τη **ρομαντική θρηνωδία**». Φροντίζει τη μορφή, που είναι ευχάριστη, τραγουδιστή.

Mario Vitti, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2003, 292-293.

Οι «Στίχοι» του Νικολάου Καμπά
(εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης).

Οι «Ιστοί αράχνης» του Γεωργίου Δροσίνη
(εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης).

Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος (Jean Moréas), «Τρυγόνες και Έχιδναι» (1878, ψηφιοποιημένη έκδοση).

«Οι *Τρυγόνες και Έχιδναι* [του Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλου] σα ν' αποχαιρετούσαν κάτι που έσβηνεν· οι *Στίχοι* του Καμπά σα να πρωτοχαιρετούσαν κάποιο ξημέρωμα. Του [Γεωργίου Δροσίνη](#) τα *Ειδύλλια* (1884) σα να το εβεβαίωναν». Έτσι σημαδεύει ο Παλαμάς την μετάβαση της λογοτεχνίας μας στην γενιά του 1880. [...]

Στα 1880, ένας φωτισμένος άνθρωπος, ο Λάμπρος Κορομηλάς, αποφασίζει να ιδρύσει εκδοτικό οίκο και ν' αρχίσει συστηματική έκδοση ποιημάτων της νέας παραγωγής, έχοντας πρότυπό του αντίστοιχους γαλλικούς οίκους. Εκδίδει τους *Στίχους* του Καμπά· εκατό σελίδες ποιήματα, άλλα στην καθαρεύουσα κι άλλα στην δημοτική· όμως η αλλαγή του τόνου είναι πολύ πιο χαρακτηριστική από την γλωσσική προοδευτικότητα: στίχοι καμωμένοι για να διαβάζονται όχι από το ύψος κανενός βήματος πολιτικού, αλλά μέσα

στην ζεστή ατμόσφαιρα του σπιτιού. Τα πάθη δεν είναι βίαια, είναι οι καθημερινές μικρές οδύνες, οι καθημερινές μικρές χαρές· η έκφρασή τους δεν είναι μεγαλόστομη, αλλά έρχεται σαν ψιθύρισμα μ' ένα ελαφρό χαμόγελο που πάει να καλύψει την συγκίνηση [...]

Ο Καμπάς εισάγει στου Κορομηλά και τον [Δροσίνη](#) (1859-1951), που έχει δημοσιεύσει τους πρώτους στίχους του στον *Ραμπαγά* με το ψευδώνυμο Αράχνη. Η συλλογή του ονομάζεται *Ιστοί αράχνης*. Αντί για πρόλογο έχει λίγους στίχους του Corré· η πρόταξη αυτή αποτελεί δήλωση πίστης: οι νέες κινήσεις της γαλλικής λογοτεχνίας, με τον [παρνασσισμό](#), φέρνουν την απήκησή τους ως εμάς. Ο Δροσίνης θέλει κι αυτός να είναι κομψός και απλός· [...] Ποιήματα σύντομα, με θέμα βασικά ερωτικό· [...]

Το 1886 εκδίδεται η πρώτη ποιητική συλλογή του [Κωστή Παλαμά](#), *Τραγούδια της πατρίδος μου*. Ο τίτλος χαρακτηρίζει την συλλογή είτε στο ευρύτερο νόημα της πατρίδας, είτε στο στενότερο. Ο ποιητής εκμεταλλεύεται το [δημοτικό τραγούδι](#), τις νεοελληνικές παραδόσεις, την ιστορία μας, και παράλληλα, όσο κι αν η φυσική του τάση είναι βαριά και σοβαρή, πλέκει ελαφρά τραγούδια στον τύπο του Καμπά και του [Δροσίνη](#). Αποκλειστική γλώσσα της συλλογής, η δημοτική. Στο εξώφυλλο διαβάζουμε: «Εν Αθήναις, Βιβλιοπωλείον Εστίας». Η γενιά του 1880 έχει κατακτήσει το καινούριο περιοδικό: από το 1881 γράφουν εκεί ο Δροσίνης κι ο Παλαμάς. Κύριο πρόσωπο στην ομάδα η οποία τείνει να σχηματισθεί, είναι ο Νικόλαος Πολίτης.

Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 2000 (9η έκδ.), 463-467.

Μια ματιά στη θεματολογία της γενιάς του 1880 θα μας οδηγούσε ασφαλώς σε χρήσιμα συμπεράσματα. Επιβιώνουν, βέβαια, σ' ένα πρώτο επίπεδο, τα κυριότερα μοτίβα του [ρομαντισμού](#): η πατρίδα, η φύση, ο έρωτας, η ιστορία. Αλλά με πόσες ποιοτικές διαφορές! Έτσι η πατρίδα παρουσιάζεται ταυτόχρονα σαν ευρύτερη εθνική ιδέα και σαν στενότερος εμπειρικός χώρος του δημιουργού· παράδειγμα τα *Τραγούδια της πατρίδος μου* (1886) του [Παλαμά](#). Η φύση, αντικείμενο περιγραφής ή θαυμασμού, συμβολικό πλαίσιο μιας προαστικής ή εξωαστικής σκηνογραφίας, προσεγγίζεται με ακρίβεια και γνώση, πιστοποιώντας την παρουσία του παρατηρητή. Ο έρωτας δεν ταυτίζεται πια μονότονα με τον θάνατο και την αποτυχία· γίνεται ερωτοτροπία, παιχνίδι, διασκέδαση, εκπληρωμένη χαρά των αισθήσεων.

Αλλά η θεματική πρωτοτυπία της γενιάς του 1880 φανερώνεται χαρακτηριστικότερα όχι τόσο στην πυκνότητα των λαογραφικών μοτίβων,

όσο στην παρουσία του σπιτιού και της οικογενειακής ζωής. Τίποτε πιο φυσικό: σε μια στιγμή αστικής αναδιάρθρωσης της κοινωνίας είναι επόμενο η λογοτεχνία ν' αντανακλά ό,τι αποτελεί κιάλας ουσιαστικό εμπειρικό δεδομένο ή ιδεολογική σκόπευση. Το σημαντικότερο περιοδικό της εποχής ονομάζεται *Εστία*. [...]

Παν. Μουλλάς, «Γύρω στα 1880: οι όροι της αλλαγής». *Ρήξεις και συνέχειες. Μελέτες για τον 19ο αιώνα*, Εκδόσεις Σοκόλη, Αθήνα 1993, 88-89.

Δημοτικιστική παράδοση και δημοτική λαλιά, **ηθογραφία**, λαογραφία και λαϊκισμός, συνθετική αξιοποίηση του παρελθόντος, ξεπέραςμα της **ρομαντικής θρηνολογίας και αμετροπέπιας**, στροφή προς το πραγματικό, προς το επίκαιρο και το καθημερινό, αντικατάσταση της φαντασίας με την εμπειρία, τη μνήμη και την παρατήρηση, αναπροσαρμογή προς τα νέα ευρωπαϊκά ρεύματα: να μερικοί από τους βασικούς στόχους της στροφής του 1880. Από μίαν άποψη, η καινούρια λογοτεχνία ανατοποθετεί τις έννοιες του χρόνου και του χώρου. Πραγματικά, βρισκόμαστε πολύ μακριά από τις μεγάλες διάρκειες των ιστορικών αφηγήσεων, πολύ μακριά επίσης και από τις φυγές σε μυθικούς ή άγνωστους τόπους. Αδιάκοπα μεταβαλλόμενο, το ρομαντικό σκηνικό της φαντασίας δεν έχει πια παρά ν' ακινητοποιηθεί, σύμφωνα με τις στατικές, φωτογραφικές απαιτήσεις του **νατουραλισμού**. Στη θέση του «αλλού» και του «άλλοτε» εμφανίζεται το «εδώ» και το «τώρα».

Μπορούμε όμως, παρ' όλα αυτά, να μιλάμε για ρήξη; Τίποτε δε θα ήταν πιο αυθαίρετο ή μηχανιστικό. Στην ουσία, ό,τι πραγματοποιεί η γενιά του **Παλαμά** εγγράφεται, κατά μεγάλο ποσοστό, σε μια δυναμική του παρελθόντος, όπως θα εγγραφεί και σε μια προοπτική του μέλλοντος: οι αλλοιώσεις των πνευματικών συστατικών είναι συχνότερες από τις απώλειές τους. Ύστερα, το φαινόμενο που ονομάζεται **ρομαντισμός** (και που, λειτουργικά, θα μπορούσε να περιλάβει οποιαδήποτε συλλογική έξαρση) είναι ευρύτερο και διαρκέστερο απ' ό,τι φαίνεται να τερματίζεται γύρω στα 1880. Συνεχιστής του Σπ. Ζαμπέλιου και του Κ. Παπαρρηγόπουλου, ο Νικόλαος Πολίτης δεν προεκτείνει το ίδιο ρομαντικό όραμα υποκαθιστώντας τον ιστορισμό με τη λαογραφία; Με αυτή την έννοια, οι διάρκειες υπερκαλύπτουν τις ρήξεις. «Είναι ρομαντικοί! Ρομαντικοί! Ρομαντικοί!», έλεγε για τους Αθηναίους συναδέλφους του, στα 1932, ο **Καβάφης**.

Παν. Μουλλάς, «Γύρω στα 1880: οι όροι της αλλαγής». *Ρήξεις και συνέχειες. Μελέτες για τον 19ο αιώνα*, Εκδόσεις Σοκόλη, Αθήνα 1993, 85.

Από το σύνολο σχεδόν των μελετητών αυτής της περιόδου έχει γίνει αποδεκτό ότι για τη μετάβαση από τη μια περίοδο στην άλλη ο *Λουκής Λάρας* του Βικέλα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο. «Ο *Δροσίνης*» γράφει ο Κ.Θ. Δημαράς «σημειώνει στ’ απομνημονεύματά του την επιτυχία την οποία είχε το έργο στο αναγνωστικό κοινό του περιοδικού, και τονίζει πόσο η επιτυχία αυτή συνετέλεσε στη συγγραφή διηγημάτων, που είχαν εξασφαλισμένες για την δημοσίευσή τους τις στήλες της *Εστίας*». Η μαρτυρία του *Δροσίνη* μάς είναι χρήσιμη, γιατί, προκειμένου να μελετήσουμε την πεζογραφία της γενιάς του 1880, μας ενδιαφέρει να μάθουμε ποια πεζογραφήματα, ανεξαρτήτως της όποιας αξίας τους, ανταποκρίνονταν στα ενδιαφέροντα του κοινού και των πεζογράφων. Η νουβέλα του Βικέλα, που εισάγει την πρωτοπρόσωπη αφήγηση –το απλούστερο και πιο πρόσφορο είδος από την άποψη της αφηγηματικής τεχνικής– φαίνεται ότι τα ικανοποιεί. Δεν διακρίνεται, βέβαια, για την υψηλή ποιότητα και τη δύναμη της αφήγησής της. Ό,τι την ξεχωρίζει από τα προγενέστερα μυθιστορήματα είναι το αντιηρωικό της πνεύμα και ο χαμηλός και οικείος αφηγηματικός τόνος. Γραμμένη σε μια απλή και χωρίς ακρότητες καθαρεύουσα, δεν ρίχνει το βάρος της στα ιστορικά περιστατικά της Επανάστασης του ’21 αλλά στα καθημερινά και δίνει εικόνες από τη ζωή και τα ήθη της εποχής. [...] Οπωσδήποτε, όμως ο *Λουκής Λάρας* δεν ήταν το μόνο έργο που ανταποκρινόταν στα αιτήματα της νέας γενιάς. Είχαν προηγηθεί και άλλα μυθιστορήματα [...] που διακρίνονταν για τον ρεαλιστικό τρόπο γραφής τους και θα μπορούσαν να συμβάλουν αποφασιστικά στις αναζητητικές τους προσπάθειες για τη χάραξη μιας νέας πορείας, όπως τα: *Ο πολυπαθής και Ο ζωγράφος* του Γρηγορίου Παλαιολόγου (καλλιέργησε ένα είδος αστικής *ηθογραφίας* και μιας γραφής *ρεαλιστικής*), *Θάναος Βλέκας* του Παύλου Καλλιγά (σε αντίθεση με *ταρομαντικά* και *ιστορικά θέματα των μυθιστορημάτων* της εποχής του, δίνει μια ζοφερή εικόνα της σύγχρονης ζωής και παρουσιάζει μια Ελλάδα, όπου κυριαρχεί η αυθαιρεσία, και η διεφθαρμένη κρατική εξουσία συναλλάσσεται με τους ληστές), *Η στρατιωτική ζωή εν Ελλάδι* (κυρίως για τη *ρεαλιστική απόδοση* και περιγραφή της κατάντιας του στρατού μας και της ληστοκρατίας). [...]

Τάκης Καρβέλης, *Η γενιά του 1880*, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2003, 63-64.

[Δημήτριος Βικέλας, «Λουκής Λάρας» \(ψηφιοποιημένη έκδοση\).](#)

Θα έλεγε κανείς ότι η δεκαετία του 1880 επιβάλλει στη νεοελληνική πρόζα ένα όριο που είναι παράλληλα και σημείο μηδέν. Με δυο λόγια: τίποτε

ουσιαστικό δεν έχει γίνει ως τώρα. Τώρα αρχίζουν (και οφείλουν να γίνουν) τα πάντα.

[...]

Τώρα, στις αρχές της δεκαετίας του 1880, το *μυθιστόρημα* [...], είδος ταυτισμένο σχεδόν με την *παραλογοτεχνία*, αντικαθίσταται από το διήγημα. Ήδη από το 1876, η *Εστία*, το σημαντικότερο περιοδικό της εποχής, έχει μιλήσει για «είδος γραμματολογικόν νέον», ικανό να εκμεταλλευθεί δημιουργικά «τον δημώδη μυθολογικόν πλούτον». Η λαογραφία βρίσκεται στην καλύτερή της ώρα. Αν η παραλογοτεχνική επιφυλλιδογραφία συνεχίζεται αμείωτη, το *ηθογραφικό διήγημα*, ζωντανή έκφραση των ιδεολογικών αναπροσαρμογών του 1880 και των πρωτοβουλιών της λογισσύνης, δημιουργεί μια καινούρια δυναμική που ανατρέπει ουσιαστικά τις ισορροπίες. [...]

Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, η αλλαγή είναι αισθητή. Νέες ισορροπίες δημιουργούνται. Κυρίαρχο επί σαράντα χρόνια, το ξένο (παραλογοτεχνικό) μυθιστόρημα αντισταθμίζεται τώρα, γύρω στα 1880, από το ηθογραφικό διήγημα. Προσγείωση στο παρόν. Χρειάζεται λιγότερο *αλλού* και *άλλοτε*· περισσότερο *εδώ* και *τώρα*. Αν η *παραλογοτεχνία* εξακολουθεί να κατοικεί στις μεγάλες, συνήθως αλλοεθνείς, πόλεις (με ιδιαίτερη προτίμηση στους υποχθόνιους-καταχθόνιους χώρους και την πρόθεση *υπό*: υπόγειο, υπόνομος, υπόκοσμος, υπόδικος, ύποπτος, υποκόμης κλπ.), η λογοτεχνία μετακομίζει στο ελληνικό χωριό αναζητώντας καθαρό αέρα.

Παναγιώτης Μουλλάς, «Εισαγωγή». *Η παλαιότερη πεζογραφία μας. Από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*, τ. Α', Εκδόσεις Σοκόλη, Αθήνα 1998, 163-167.